

БИВША ЉУБАВ

Грејс је умрла.

Док спушта поклопац на електрични чајник – након што је на пари отворила коверат – Зои уочава ову крајње једноставну реченицу. Док развија обичан бели писаћи папир примећује, пре него што почне да чита од почетка, другу насумично ухваћену примедбу. *Никад се нисмо љосвађале колико љамџим ни један једини љуџ.*

Њен муж је некад балавио над тим ћошкастим сврачјим ногама, над том штедњом знакова интерпункције, а ни до дана данашњег није их прихватио као нешто обично, као претплату за новине или рачун за струју. Због некадашње сексуалне страсти, сврачје ноге се везују уз Чарлсов уредан рукопис, то су два дела споја у ком су писма играла улогу емоција. Несклон одлагању у таквим стварима, Чарлс ће одмах срочити одговор, обзиран према ономе што дугује бившој љубави. Зои се некад плашила њихове преписке, и мрзела ју је. *Као и увек љубави моја, Огри:* свих година док је трајала веза, последње су речи биле исте.

Као и увек, мораће поново да залепи коверат јер лепило на преклопу више не хвата. Све је то много лакше данас, са zgodним љриџ или уху лепком у стику. Некад, док је афера била на врхунцу, улепила би цело писмо.

Зои, сад у седамдесет четвртој, ситна је, витка жена, сасвим мало повијена. Њена равна коса, некад гавран-црна, скоро је бела. Због уста о којима сама мисли да су као чарапин почетак сматрали су је, раније у животу, више привлачном него лепом. „Дивља”, звали су је као девојку, „непредвидљива”, а обе речи су се односиле на њен темперамент. Никад је нико није назвао zgodном, а сад је нико не би назвао дивљом или непредвидљивом.

Пошто је још рано, и даље је у кућној хаљини од црне свиле са скерлетним лалама као шаром. Она обавија њено мршаво тело, преклопљена је спреда, везана ешарпом која се слаже са хаљином. Кад се појави, њен ће муж још бити у свом кућном огртачу, удобном и вуненом, браон као меда, везаном уплетеним гајтаном. *Најдражи, најдражи Чарлсе,* почиње писмо. Зои га поново чита до краја.

Ово писмо је посебно, наравно, због Грејсине смрти. Остала су била другачија. *Грејс и ја се љиџамо како џи љураш ових дана... Грејс и ја смо коначно љиџише у љензију... Треба да џи дам ову адресу, каже Грејс. Ако случајно једном љожелиш да љишеш... Кућа на морској обали. Грејс је џо одувек желела...* Године 1985, 1978, '73. и '69, Грејс је увек имала нешто да каже. Да ручамо једном на брзака? у сваком писму – и овом – предлог пре оног *Као увек љубави моја* и оне једне путаче као подсећања на њихово љубљење. Зои је због нечег увек веровала да предлог о ручку на брзака потиче од Грејс. Да ли је, пита се, то предложила и са самртне постеље?

Захваљујући овој афери у Зои се развило једно посебно чуло. Она без напора успева да представи себи слику жене коју никад није упознала, сад самотне становнице куће у коју она сама никад није крочила. Види је у елегантној одећи кестењастих тонова, с челичноседом косом помодно намештеном, бистрим очима сад мало замагљеним. На њеном су се лицу накупили браздице те је оно сад мапа

борâ. Зои је замишља како улази у кухињу и пали радио да чује исте вести које је она сама чула раније: фудбалски навијачи подивљали у неком немачком граду, поразбијали излоге, претурили аутобус. Замишља је како стоји са шољом нес-кафе у истуреном прозору у дневној соби: виђено кроз кишицу на прозору, море је као таласаста шара, сивкастозелена, с белим пругама. Небо с којим се спаја на хоризонту сувише је суморно да би се гледало. У видик упловљава само један брод, чочар скуше.

Ако ти није згодно или радије не би у реду наравно разумем.

Алјски рој је место где ручавају, где су ручавали откако су се заволели. Не могавши да одоли радозналости, Зои је једном отишла тамо. Заправо је и ушла те навела измишљено име некога с ким треба да се састане. Некакав музички инструмент, вероватно алпски рог, пружао се целом дужином зида; друга два зида красио је тиролски предео. Столњаци су били карирани, плаво-црвени; свирала је снимљена музика; место је било скромно. „Опростите, молим вас”, рекла је Зои конобару, од тада као да је прошло пола њеног живота, а заправо и јесте. „Очигледно је нека забуна.”

Налази *џриш* тамо где га Чарлс држи, у средњој фиоци комоде, заједно с писаћим прибором и печатним воском, селотејпом и маказама. Чује кораке тамо горе, на подесту између спаваће собе и нужника, па поново на путу за купатило. Цеви зачангрљају кад пусти топлу воду, зато што никад није научио да не одврне сливину до краја да вода не би шикнула. Откад га познаје, годинама, није имао стрпљења с таквим стварима.

„Време је да се поново видиш са Чарлсом”, Зои зна да је Грејс то предлагала у оној кући, и нагађа шта је Одри оговарала: Чарлс сад има сопствени живот, Чарлс се определио. Грејс је увек наваљивала, благо, зато што је и она волела Чарлса, али је то морала да задржи за себе. „Драга моја, сигурна сам да би Чарлсу било драго да добије неки знак.” Свашта се могло догодити: никад неће сазнати.

Тридесет девет година је прошло од године у којој је планула велика страст. Одри и Грејс су већ биле пријатељице, напредовале су на послу у канцеларији, обе решене да им места секретарице буду одскачна даска за нешто боље. Оног дана кад се Чарлс појавио – кад су га први пут угледале – у обилазак га је водила уображена, полупијана госпођица Мејбери, и он и она са чашама *vin rosé*, пићем које је Мејберка – њена канцеларијска титула – пила свако поподне, понекад и у преподневним сатима. „Поздрав”, рекао је Чарлс, штркљаст младић лепршаве плаве косе. Зои није имала тешкоће да замисли стидљив осмех упућен Одри, потом и Грејс. Касније јој је испричао за Мејберку и вино и обилазак канцеларије.

„Јадни Чарлс” је постао много година касније. Јадни Чарлс сам са женом коју не воли, која га не воли. Чему све то сад, кад су му деца одрасла? У својој кући на мору живеле су у нади да ће он једног дана звучати мање шапутаво преко телефона док им буде саопштавао појединости о смрти због несреће или болести. „После шест месеци, ослободила се мука”. Или: „Само се оклизнула. Проклета пластична кеса. По киши, код канти за ђубре.”

Зои ставља две кришке хлеба у тостер, али га не укључује зато што још није време. Пре него што је афера отпочела, њега је очаравало то што две очигледно блиске пријатељице могу бити, по изгледу барем, тако изразито различите. „О, то се често дешава”, рекла је Зои наводећи примере из својих школских дана, али он никад

није показивао неко занимање за њене школске дане, па није ни тад. „Грејс трапа-ђоза, зову једну”, рекао је. „Ругоба. Одри красотица.” Старомодна имена, помислила је, и представила себи старомодне девојке, теткама налик и поред Одриног изгледа. Касније је увек укључивао и Грејс кад би помињао Одри, замагљујући површину због дубине испод ње.

Ставља мерицу кафе у плаво керамичко денби бокалче, последњи комад сервиса. Једном је нашла фотографију: Одри згодна као што је тврдио, као каква богиња, са цигаретом; Грејс мутна, као да се померила. Опружиле су се на ћебету поред столњака на ком су ручали на излету. Могао се видети део задњег точка аута, а није било тешко изоштрити Грејсину коврцаву косу, два ока ружичастих рубова иза наочара. Где је побогу био тај пикник? Коју су прилику искористили – неко поподне кад у канцеларији није било посла?

Зои наслања писмо усправно на његову шољу, то чини намерно. Њега ће наљутити што га је тако ставила, она тим гестом додаје своју примедбу; али и сама је тад била љута. Ону фотографију је исцепкала на комадиће и гледала их како горе. Он никад није поменуо губитак фотографије, јасно да и не би.

„О, добро”, поздравља га и посматра како узима писмо. Укључује тостер. Шерпица с млеком звезка на гасу, у њој поскакује стаклени диск који не да млеку да искипи. Она им сипа кафу. Он враћа писмо у коверат. Она пресеца сваки комад тоста дијагонално, као што он воли.

Није наслутила. Страшан је ударац био, ошамутио ју је кад је рекао: „Чуј, морам да ти кажем, Одри и ја смо се заљубили једно у друго.” На трен није могла да се сети ко је Одри. „Одри и ја”, поновио је, мислећи да није добро чула. „Одри и ја се волимо.” Остатак те године и неколико наредних Зои је осећала навалу мучнине кад год би јој се одјек те изјаве вратио из оног недељног преподнева: десетог септембра 1968, у једанаест. Одабрао је то време зато што су пред собом имали цео дан да претресају ствари, али осим практичних питања није се имало шта претресати. Нису могли да се удубљују у то што је он неку другу желео више него њу. После пет година брака додијала му је. Проговорио је да би је се отресао.

Намазавши мармеладу, премешта је ближе њему. Његово лице, не тако вешто у претварању као некад, не крије ништа. Посматра га како мисли на жену која је остала сама, његово саосећање стиже до куће на обали мора, сад превише простране за једну особу. Чарлс, међутим, није добар у замишљању. Не продире дубоко. Он у фрижидеру бивше љубави не види пилећи батак за цигло једну особу, и рибе за цигло једну особу за сутра. Тужно је бити у жалости зими, у расположењу одраженом у студени и влази, у ветровима који завијају и од којих се тресу прозори. Одри ће посебно тиштати недостатак пријатељице кад дође време гледања телевизије, поред ње неће бити никог с ким би разменила коју опаску.

„Јесте, *Алџски рој* је и даље тамо”, чује Зои касније тог јутра пошто је одшкринула врата која је он брижљиво затворио. „У петнаест до један, рецимо? Ако твој воз мало закасни, или тако нешто, молим те не брини. Чекаћу, просто-напросто, драга.”

Рекао је пре тога и нешто што она није успела да чује, глас му је био неприродно тих, шака поклопила слушалицу. После тога, сасвим мали прекор што бивша љубав није јавила раније. Да је знао, дошао би на сахрану.

„Жао ми је што сам те толико повредио”, рекао је касније оне недеље, али тад речи нису значиле ништа. Пет година грешке, мислила је, двоје деце рођене грешком. Сузе су јој се сливале на одећу док је он стајао покуњен, онако наочит а изобличен од јада. Није издувала нос; хтела је да изгледа онако како се осећа. „Ти би волео да сам мртва”, јецала је, изазивајући га да бесно дигне руку на њу, да је смрви песницом, да из самилости затре све што је остало од ње. Али он је само стајао, одједном делујући неухрањено. Зар му није честито кувала? – мисли су јој летеле као луде. Зар му није давала оно што је хранљиво? „Мислила сам да смо срећни”, прошаптала је. „Мислила сам да не морамо ништа да доводимо у питање.”

„Лепо је видети стари *Алјски рој* поново”, допире из предсобља његов шапат, и Зои је сигурна да се он труди да буде весео. „Да ти кажем нешто, донећу паклицу *шрикасла*.”

Шкљоцај слушалице, кратко зврц. Он каже нешто себи, нешто као „Сиротица!” Зои тихо затвара врата. Грејс и Одри су вероватно пријатељевале педесет година, можда су чак биле школске другарице. Да ли је Одри била идол девојчицама? Да ли су оне помало кињиле Грејс? Зои је замишља зловољно скљокану у клупи, а Одри јој притиче у одбрану. У писмима и телефонским разговорима помињани су пријатељи, летовања у Нормандији и Бретањи, бриц, испирање Грејсиног дебелог црева, Одрин умњак извађен у болници. Зои зна – не мисли често да је то пуко нагађање – да је Грејс, кад год би се Одри вратила из *Алјској роја*, жудела за сваком мрвом која би јој се добацила. Ни трептајем ока не би Грејс одала своју тајну; једини израз њене страсне љубави био је тај што је упорно наговарала на још једно писмо. *Мислимо на тебе с њом ђо овој хладноћи*. „Прилично је слабо изгледао”, несумњиво је извештавала Одри последњих година.

Са Зои није 1967. остао из љубави. Остао је – сасвим напрасно, и неочекивано – зато што су емоције свуда око њега постале неиздржљиве: изнуреност га је навела да устукне. Да ли је, питала се Зои годинама касније, осећао Грејсину сен не схватајући докраја да је управо то било пресудно? Остао је, рекао је, зато што му Зои и двоје деце која су се родила значе више него што је мислио. Испод ове тврдње лежао је наговештај да није право наметати патњу невинима зарад сопствене среће. То, иако неизговорено, горко се дојмило Зои. „О, одлази!”, повикала је. „Иди тој непријатној жени.” Али, није наваљивала; није рекла да није остало ништа, да је штета непоправљива. Оној жени је као разлог из ког се предомислио навео своје финансијске прилике. Да издржава два домаћинства – а такви су били изгледи у оно време – то је више него обесхрабрујуће. *Грејс каже да нећеш морати да их оставиш без пребијене љаре. То што она и ја зарађујемо било би сасвим довољно. Грејс би волела да нам ђомојне да изађемо на крај*. Да је отишао, и Грејс би на неки начин била тамо.

* * *

Кад дође тај дан Зои зна. Он је летимице погледа преко јутарње кафе, а у очима му се појави тамна искрица изазвана покушајем да распали згасло узбуђење: увек је био спреман да се потруди. Једном је Одри у писму поменула његов „опуштени шарм”, рекавши да сумња да би могла живети без њега и остати оно што јесте.

И даље је штркљаст, на то је можда мислила; оно што је остало од његове лепршаве плаве косе, углавном одстрага и са стране, сад је пепељасто; његове шаке – за које Зои лако замишља како су их или Грејс или Одри сматрале нечим најелегантнијим на њему – сад су смежуране, зглобови истакнутији него што су били, кожа с пегавим флекама налик старом папиру. Лице му је кљунастије него раније, зуби углавном вештачки, очи сузе кад је у соби топло. Два ружичаста места појављују се високо на његовим упалим образима онде где јагодичне кости затежу кожу. Лице му је иначе бледо.

„Морам да изађем данас”, објављује он као узгред.

„Ниси ту за ручак?”

„Узећу негде сендвич.”

Да може, радо би му натукнула како би паметније било да иду у неки ресторан скупљи од *Алјскоја роја*. Јефтина храна и вино куће смртоносна су комбинација у ово животно доба. Грозна је гњаважа кад он поквари стомак.

„Мало у куповину”, каже он.

Некад је требало да се види с тим и тим, али то више не пали зато што, због старости, не може и даље да рачуна на то да се особа неће изланути и одати игру. Постојао је „човек из Лојда” с којим је требало да се види, или Хансон и Филипс, који су утврђивали годишњу премију осигурања. Све је то превише често користио: преостала је куповина као слабашан изговор. Пре пензије није било потребе да било шта помиње.

„Куповину”, каже она упитно. „Куповину.”

„Две-три ствари.”

Цигарете *Џрикасл* тешко је наћи. Одри не пуши ништа друго и скоро је виц то што се он даје у потрагу за њима, делић нежности у калеидоскопу љубавне везе. Други такав делић је њихово заједничко уживање у брызлама, јелу које Зои сматра одвратним. Заједничко им је и кашњење. *Грејс не разуме како уойише усјевамо да се нађемо!*

„Требало би да остане лепо време”, предвиђа он.

„Понеси кишобран, ипак.”

„Да, понећу кишобран.”

Он тражи одређену кошуљу, ону плаву на пруге. Пита се да ли је испеглана. Она му каже где је. Њихово троје деце – синови, и Сесилија, рођена касније, сад сви у браку – не знају ништа о Одри. Понекад се Зои чини чудним што је тако, што је њима потпуно непозната особа која је имала онако велику улогу у животу њиховог оца. Да је било онако како је та особа хтела, Сесилија се не би ни родила.

„Да ли теби треба нешто?”, нуди се он. „Нешто што бих могао да ти донесем?”

Она одмахује главом. Волела би да може да каже: „Ја отварам њена писма. Слушам разговоре преко телефона.” Волела би да он њој може да каже да је Грејс умрла, да је његова пријатељица сад сама.

„Враћаш се око четири, надам се.”

„Отприлике.”

Да је ономад отишао, она више не би живела у овој кући. Не би седела у овој кућињи у црној-и-скерлетној кућној хаљини, и гледала га у његовом вуненом кућном огртачу браон боје. Кућа би била продата пре много година; она не би остарила са

животним сапутником. Врло је мало вероватно да би се икад појавио неки други мушкарац; сумња да би и желела неког.

„Сањао сам да смо на трајекту и да путујемо у Данску”, каже он неочекивано. „Тамо је била нека жена с којом си разговарала, сва у црном.”

„Лепо јој стоји црно?”

„О да. Лепа жена, такође. Употребила је један чудан израз. Рекла је да је решила да има оно што је назвала 'страобално дете'.”

„А.”

„Посадила си ме испред ње и натерала ме да причам о њеној хаљини. Натерала си ме да је саветујем.”

„Па јеси ли, Чарлсе?”

„Јесам. Саветовао сам зелене нијансе. Тамнозелене; не маслинасте као моје панталоне. И заобљени оковратник кошуље, не шпицаст као мој. Натерао сам је да погледа мој. Била је пријатна жена, осим што је рекла нешто мало неуљудно за моје ципеле.”

„Да су офуцане?”

„Тако нешто.”

„Твоје ципеле нису никад офуцане.”

„Нису.”

„Па лепо, шта се ту може.”

Он климне главом. „Да, шта се ту може.”

Он убрзо устаје и поново иде горе. Чему овај разговор о сну? Истина, понекад причају једно другом шта су сањали; то су одувек радили, понекад. Значајно је, међутим, то што јој је он испричао свој сан овога јутра: тако она то осећа.

„Зашто си се смарао са мном ако ти није стало до мене?” То га је питала дуго након што је одлучио да остане с њом. Дуго након тога доводила је у питање све; окомила се на љубав која их беше сјединила у почетку; њено је право било да он слуша шта она има да му каже. Шест је година прошло пре него што им се родила ћерка.

„Па, одох ја.”

Изгледа као високо, мршава дете, очи му дубоко у дупљама, његово тамно одело за град добро испеглано, кравата на плаве кашмирске шаре слаже се с пругастом плавом кошуљом. Браон ципеле, пар који чува за посебне прилике, изгланцане, а не као у његовом необичном сну.

„Да сам знала пошла бих с тобом”, не може да се уздржи Зои; то није намеравала да каже, речи су излетеле саме. Али, не узнемиравају га као што би некад. Некад би преко његовог лица прешла сенка ужаснутости, у њему би надлазила стрепња да она не похита горе по капут.

„Ићи ћемо заједно идући пут”, обећава он.

„Да, било би лепо.”

Пољубе се, као увек кад се растају. За њим се затварају улазна врата. Она ће за ручак отворити конзерву лососа и јести је с парадајзом и пакетићем чипса. Цела конзерва би јој била превише, наравно, али вечерас ће вероватно заједно довршити све што преостане.

Укључује телевизор у дневној соби. Селест Хоум, у раскошној бунди, седи у ауту, љута због нечега. Зои не жели да гледа и поново искључује телевизор. Замишља бившу љубав узбуђену јер се воз приближава Лондону. Сат раније се нашминкала, али сад се поново шминка, што је тешко кад се воз клати. Одри не зна да се љубав вратила у брак, да је рана сасвим зарасла. Не зна зато што јој нико није рекао, зато што он не може да се натера да каже како је она кратка згода била странпутица. Он поштује – зато што се такав родио – оно што та афера и даље значи жени чији је живот пореметила. Он не зна да би се Одри – пошто је уживала у свему што се могло узети – природно опоравила од драме да Грејс – пошто није уживала ни у чему – није утицала на њу. Он се не пита шта ће се десити сад кад је смрт друкчије помешала карте.

Отварајући конзерву лососа, Зои поново путује на састанак у *Алџском роју*. Пита се да ли се ресторан променио и мисли да вероватно није. Дугачки рог се и даље протеже преко једног зида. Друга два краси исти онај тиролски предео. Столњаци су плаво-црвени. Он чека са чашом шерија, а онда она стиже.

„Драги мој!”

Она прва упућује њихов познати поздрав, затекавши га неспремног, као што понекад бива ових дана.

„Драга моја!”, узвраћа он.

Наручује шери за њу, а кад пиће стигне, рубови њихових чаша се начас дотакну, наздрављање прошлости.

„Грејс”, каже он. „Жао ми је.”

„Ех.”

„Је л’ грозно?”

„Гурам.”

Конобар живахно записује њихову наруџбину и пита за вино.

„О, добро старо домаће црно.”

Зои узима парадајз и сече га, прсти су јој артритични, понекад болни, мада сад нису. Ноћу у кревету пажљив је кад је хвата за једну или другу руку, опрезан из нежности, не стеже је као некад. Њени су прсти ружни; понекад мисли да сад личи на мајмуна. Преручује рибу и парадајз на тањир и посипа их бибером. Ниједно од њих никад не соли.

„А ти, Чарлсе?”

„Добро сам.”

„Понекад бринем за тебе.”

„Не, добро сам.”

Оног дана кад је радозналост довела Зои у ресторан, у *Алџском роју* је свирала хармоника. За столовима су седели млади канцеларијски службеници. Промет је био врло жив.

„Ценим ово”, каже Одри, „кад је нешто готово, све те године – заиста ценим, Чарлсе.”

Он јој додаје паклицу *џрикасла* преко стола, а она се смеши и ставља је поред себе зато што је још сувише рано да је отвори.

„Забавно је с тобом, Чарлсе.”

„Мислим да се Мејберка удала, знаш. Мислим да ми је неко рекао.”

„Грејс никад није могла да је смисли.”

„Није.”

Да ли је ово крај? Зои размишља о томе. Да ли је ово последњи трзај, последњи изазов за његову част и поштење? Може ли његова кривица склизнути у било који заостали закутак, најзад безбедна од тога што га је Грејс желела преко друге особе? Нико му није рекао да одржавање вере може бити сурово као и признање невере; можда би само Грејс, играјући улогу претворне најбоље пријатељице, умела то да уради како треба. Али није било у Грејсином интересу да то ради.

„Можда ћу продати кућу.”

„Мислим да би требало.”

„Грејс је то једном предложила.”

Оставивши их ту, Зои једе лосос и парадајз. Гледа крај старог црно-белог филма: пре много година, знатно пре Одри и Грејс, гледали су га заједно. Гледали су га заједно и после; он је као дечак био заљубљен у Бети Дејвис. Док чалабрцка јело које је припремила, Зои је поново забавно оно што јој је било забавно и некад. Али томе пажњу поклања тек упола. Води се разговор; она не чује; види прсте неискривљене од артритиса како скидају целофан с паклице цигарета и уврћу га у облику лептира. Он наручује кафу. Мирис који се вратио на његовој одећи био је лимунаст с на-трухом јоргована. У једном писму помињао се целофан уврнут у облику лептира.

„Па, такав је живот”, каже он. „Дивно је било видети те, Одри.”

„И мени је било дивно.”

Пошто је платио рачун, седе још који тренутак. Затим она у тоалету пудером покрива сјај избио због топлоте и вина, и уређује своју уредну седу косу. Лимунасти мирис на трен освежава устајали ваздух тоалета.

„Па, такав је живот, драга моја”, каже он поново на улици. Да ли су се икад споречкали? Да ли је Одри таква да не губи живце, увиђавна и стрпљива, а уз то омиљена девојка у школи? Уосталом, никад се није посвађала са својом пријатељицом.

„Да, такав је живот, Чарлсе.” Узима га под руку. „Све ово ми страшно много значи, знаш.”

Иду до угла тражећи такси. Брак је пун свађа, размишља Зои.

* * *

„Усправљање никад не помаже. Само ти ту лези. Пиј много воде, Чарлсе.”

Бокал воде, наточен пре него што се синоћ увукла у кревет поред њега, стоји на његовом ноћном сточићу, поред њега напуњена чаша. Једном, премда прилично давно, он не само што је наваливао да устане кад поквари стомак, него је уз то радио у башти. Цели дан га је гледала како пуни лишћем пећ за спаљивање смећа и чупа коров из алпинетума. Неколико пута је лупкала по кухињском прозору, али он није обраћао пажњу. И тако је пао у постељу на две седмице.

„Жао ми је што сам давеж”, каже он.

Она поравнава постељину на својој страни кревета, препушта му кревет, чини све да му буде пријатно у нади да ће он остати да лежи. Ту су и новине кад буде расположен да чита. Ту је и *Мала Дориш*, коју увек чита кад му није добро.

„Можда супицу касније”, каже она. „И крем-крекер.”

„Тако си пажљива према мени.”

„Добро, де.”

Доле, Зои пали плинску грејалицу у дневној соби и гледа има ли неки јутарњи филм. *Босоноі у љарку*, тек почео. Онда изнебуха, без упозорења, види оне изнова подељене карте. Све је другачије, али наравно да никад ништа неће бити речено. *Баш леіо шіо је мали ресіоран и даље іамо*, пише бивша љубав. *Само љар речи да іи захвалим*. Тако је лепо било попричати. Тако лепо видети га. Тако лепо од њега што се сетио цигарета *ірикасл*. Али, ништа од тога уопште није лепо зато што Грејс није ту да каже: „Сад ми испричај све по реду.” Није ту да каже кад је мучи сумња: „Драга моја, то је потпуна бесмислица!” Сама у кући на обали неће поново наћи изговор да предложи ручак на брзака ако он хоће. Он то сам никад неће предложити, пошто никад и није. Са задовољством ће осетити да је коначно извршио своју дужност.

Бивша љубав, с њеним мирисом и цигаретама и лептирима од целофана, сад му је досадна. У својој кући на обали она зна да је писмо захвалности последње, а море је сиво и поново пада киша. Једног дана, сама ће посумњати да јој је пријатељица била претворна. Једног дана одгонетнуће да је осећај части одржавао претварање живим.

Грејс је умрла. То је све што се догодило, каже Зои себи, и зашто би онда опростила? „Зашто бих?”, мрмља. „Зашто бих?” Али тренутак пре него што ће пустити *Босоноіоі у љарку*, очни капци је пеку од суза. Подвала старости, каже она себи и наређује им да се гоне.

(С енїлескоі љревела Јелена Сіакић)